

ШҮҖҮН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди Сөвөдиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Тудугжуларның сорулгазы

Коммунизмниң материал-техниктиг базазын тургузарына бистин тудугжуларымыс төлөптий салышкынчы кириштирип турарлар. Оң тодаргай чимчээр республиканың амыдыралына көрүп болур. Каш чыл мурдунда ээн чыткан черлерде улус амыл-агынык ийи-бүрү адырларынч чаз будурулгалар, кедээ болгаш амылдың суурлар тыттып келген. Оларны чаз черге, чаз амыдыралдык эгелекчилери — бистин тудугжуларымыс кылганнар.

Төгүлүг беш чыл планында көрдүнгенин ёзуулар тудуг амылдың капитал салышкынчы чыл бүрүдө өзүп турар. Ону долузу-биле шүңгээди, планда көрдүнгөн тудугларны хуу-саа бетиңде эки шынарлы-биле ажылга киирери бүгү тудугжуларның, тудугнуң инженер-техниктиг амылдамчыларының хүндүлүг хүлээлгеси болур. Беш чылдың үшкү чылында Тываның тудугжулары улуг үлүсүн бүдүргөнер. Оон мурункудагы чылга бодарага, тудугта шүңгээттинген капитал салышкынчыны нити хемчээли 17 хууга өскөн болгаш республиканың улус амыл-агынык оңа укур-дузалыг улуг объектилер ажылга келген. Чуртталга тудуунуң хемчээли улгаткан, 46,8 муң дөрбөлчон метр чуртталга шөлүн ажылга киирген.

Ындыг болза-даа республиканың тудуг организациялары планын оңалгаларын ыратка чедир күөспөзүлөнер. Тывада эң улуг тудуг организациязы «Тыва тудуг» трест тудуг-монтаж амылдарының чыл планын 84,7 хуу күөспөтүн ийикте, азы капитал салышкынчын 671 муң рубльди чедир шүңгээтпээн. Трест бодунуң күжү-биле мылар тудугларынч планын чүгөс 79,1 хуу күөспөтүн. А кедээ тудугжулар тудуг-монтаж амылдарын база чедир күөспөзүлөнер.

Тудугнуң материал-техниктиг базазының чогуңдан, тудуг материалдарының чедиреңден база амылдамчылар күш-ажылын мурункуда дуржулга болгаш эртеринчи чедиреңден дүштүрүп организациялаарында тудуг-монтаж амылдары көрүлүп турар. Амылга сазт ужураштырып турар четпестерин дугайын, ылаңгыя туулуб, блоктар, панельдер чедиреңден азы оларны чогуу үзүндө сөөртпей турарын, тудуг механизмининиң үргүлчү урелирин республиканың мурункуда тудугжулары эштер Шиповалено, Сандан, Вонкова, Калдар-оол, Иванов болгаш оон-даа өскөк редакцияга бижип тураалар.

«Кызыл тудуг» эргелекчини дашчызы, Тыва АССР-нин Дээди Сөвөдиниң депутаты эш Саянларның редакцияга бизнэс чагазында мындыг олурулар бар:

«Баш чылдың үшкү чылында алган социалисттик хүлээлгенин амыр күөспөтүр аргалыг турдуу-ус. Ыңчалзаның чылдың сөөлүг аяларында кран урелгеш—15 хонукта, оң сөөлдө дээривир шывар 34 кезек панель чогуңдан он амыр ийи-ийи ай анаа турдуу-ус. Бо хонурдиг байдала өскө-даа бригадаларда бар. Оң улам-ыңдан амылга халаажырагый байдал тургустунуп, үңелг хей өй анаа эрлип турар-дыр. Амылга үнөс, протугулар чөрүктүп, база бир чылгааңы-даа ыңда».

Бо дээрге чангыс чимчээр-тир. Тудугжуларның бедик будуруңчулуг амылдарына таарымчалыг байдалды тургузуп, мылар объектилериниң төлөвөл-смета документациязын, анда хөрөгелетинер тудуг материалдарын баш удуз белекчеп алырине инженер-техниктиг амылдамчылар, ылаңгыя тудуг организацияларының удузтукчулары кичээлгеини муштадыр херек. Кайы-даа тудугта чурт иштин материалдарын нолдады амылдар дээр иштин курлаавыларын дилеп ты-вары чугула. Бо талазы-биле тудуг үлөтүр материалдарынч эргелеги (ш Лушинов) тодаргай хемчеглерин алыр хүлээлгели. Туулуб болгаш өскө-даа материалдары чуга-лааска бекти, эртерин чылым чүгөс «Тыва кедээ тудуг» трест 2,440 кубометр амыр дилгит материалдарын, барын он муң дөрбөлчон метр сөңг болгаш экик мастыктарын Саян ыңдында сөөртүп, хей чарыгалды үндүргөн. А бо материалдар республиканың бүгү тудугларына четчири-биле белекчээр чиг-эт болгаш техника, дуржулгалыг кадрлар-даа бисте бар. Тудуг материалдарының белекчелинге шуут чаз-тылганы кылдыр өй калган. Үрүмч будурулгаларда чылдың калган арга, методдары эде көргөш, тудуг-материалының белекчелинге индустриалдык методту амылдар херек.

Тудуг материалдары белекчээр будурулгаларда байдал ан-даа дүвүрчөгүн. 1969 чылдың баштайгы айы дозулган. Тудугта хөрөгелээр кол-кол материалдары будурун эртерин чылдың ол үзүндө турганында эсептеп турарын январь айның түңүндө көргөскөн. Тодаргайлаага, январь айда республиканың туулуб заводтары тудугмуларга 1 млн. 33 муң кезек туулубу чедир бербэзээр. Оон аңгыда 315 тон-на чугай планга чедир кылдырмаан, муң кубометр тудуг мы-мы сөөртүлгөсүн.

Тудугларга материал-техниктиг курлаавыны болгаш амылдың күжүн үрүмчээр чорутуу будурулгалар херек. Аны-херекти үндүрүп алырның амын бодаш, туулу турган тудуун ара катгаш, чаз тудугларны эгелээр фактылар бисте ам-даа бар. Эртерин чылдан бээр доостунмаан объектилерин дүргөн амылгалга киирер дээр тодаргай хемчеглерин ап, чамдык чүдүлгөни кылган болуусу-даа, бо хүннөргө чедир нитизи-биле ара катгашкан тудугларга 30 млн. амыр рубль үрүмчелетине берген. Күрүңнөң бо хире хей түңүк аны-херекчелерин сазырга чок чытырар чорун улус амыл-агынык улуг нолгалды таварыштырып турар. Оон аңгыда тудуг материалдары чедиреңсөө уеа бар хөрөгчелерин, кур-лаавыларын тууун эгелээр объектилерге мөөңчээр тудуг организацияларының боттарында амыттыг.

Төгүлүг беш чылдың дөрткү чылы эгелээн. Бо хүннөрдө Тываның тудугжулары, республиканың бүгү амылчы чон-нары-биле бир дөмей, эртерин чылым кылган амылчын түңүп, В. И. Ленинниң чус чыл юбилейинге болгаш Тываның Совет Замалына каттышканында бээр 25 чыл болур оюнга ут-куштур бедиктен хүлээлгелерин ап турарлар. Тудуг органи-зацияларының удузтукчулары, партия болгаш хей-ниити организациялары тус-тус тудугжуларын, бригадаларын, участоктарынч алган хүлээлгенин күөспөдөин хандырар дээр мылар тудугларның бүгү документациязын чагыччи-лар-биле кады дүргөн шиптирээр. Тудугларга хөрөгелетчи-нер материалдарынч курлаавынын тургузар хүлээлгелин. Инженер-техниктиг амылдамчыларынч база амылдамчы-ның бот-иделпейин бүгү талазы-биле деткип тургаш, кайы-даа тудугта будурулгач чорудулганын механизастап, күш-ажылды эртемге үндөлгөн организацияларынч элементиле-рин калба-биле ажылгаары чугула.

Тудуг амылдың хөгжүдөр дугайында партия болгаш чазан доктаамал кичээлгеин салып, тодаргай хемчеглерин ап ту-рар. СЭКП ТН-нын, ССРЗ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бол-гаш ВУСПС-тин тудуг амылчын сайырадыр дугайында үн-дүргөн сөөлүг доктаамал ёзуулар бистин тудугжуларымыс февралдың 1-ден эгелеп бедиктен тариф төлөвирин ап эгелээнир. Партия болгаш чазаттың эде сагыш салышкы-нынга хары кылдыр беш чылдың дөрткү чылында 48 млн. рубльдиң тудуг-монтаж амылдарын кылдыр оңалдаан хуу-саа бетиңде күөспөдөр Тываның тудугжуларының хүндүлүг хүлээлгеси болур.

Комсомолчуларның инициативазы

Каа-Хем районунуң Ленин атыг колхозунуң комсомолчу-лары малчыларга дуаалар шеф ажылын ортаптастаан. Олар мал кыштагашканынч тураларында мал темиян сөөртүлгөс, чаш мал турар кажааларын белекчээрине идекпейлг дуаалашка. «Комсомол организациязының пу-төвөөм-биле 5 амык колхозчуларын сакташтырар амыл-дыг чоруткан. Бо колхозтун бригадаларыга хойунуң масса-дыг оолдашканын түлүктөй бээр белек-ле, малчыларга ду-алаажыр 15-тен өвөөш эвес комсомолчуларын мөмөп чор-дар деп турар.

Хүндүлүг болгаш харыс салгалыг

Улус төлөөлөрүнүн ээлчег-лиг төлөөлөкчү хуузааныңда сонгуда бистин республика-га февраль бирде эгелээ. Ажыл-агы болгаш албан чер-леринин коллективтери муру-накч кижилерин совет су-ка улус төлөөлөрүнө сөптү, оларга боттарының иделгени көрүлүп турар. Улаас улус төлөөлери суд столуна олут-тарын ээлепкес, бистин сулу-вустун улусчу, шымын, ки-жизилгич болгаш демократ-чы чорун боттарынын итү-ру-биле база каттап бады-каар.

Суд составында кирип ту-рар улус төлөөлөрүнүн хей муруузу тускай өрлөктүг белекчээр чөс-даа болза, суд чо-руулгазына шуут кирип, профессионал шиптикчилер-нин байдал дуржулганын ап, суд чорудулганын ханы ана-лизирин берип, шын шипти-кчилерин үндүргөни идек-пейлг кирип турар. Улус төлөөлөр, бирге эөлчөгө, боду-ну эргелен болгаш хүлээлге-ли билер ужурулг. Мылар болганда суд органдары, оларын амылдамчыларын чер-лерин партия, совет органдары-биле калы. Сон-гуда эртерин билек, чаз сон-гутурун улус төлөөлөрүнүн өөрдилгенин организациялар чугула. Эртерин сонгудула-

сонгутурун улус төлөөлөрүнүн өөрдилгенин, семинар-ларын организациялап келгени-биле улус төлөөлери суд чо-руулгаларына идекпейлг кирип, социалист чөптү шиптикчилерин сорулгаарын ак сеткилдиг боттадырып келген.

Эртерин сонгудула сонгуту-рун улус төлөөлөр бистин республиканың улус суд-тарынын хей аны болгаш на-рын амылдарына улус шипти-кчилеринин иделгенин дуу-лакчылар болуп, социали-стик чөптү шиптикчилерин ту-гун бедик түзүп келген. Олар инициатива, чогаалкыч бо-луп, совет судтун амыл-чо-руулгазына төлөңдиг үдү-хүүзүн кирип турар. Биз-Хем районда С. Ойн, Ф. Смир-нова, Каа-Хемде К. Очур-оол, Н. Тихонов, Кызыл хоорайда А. Чудова, Улуг-Хемде Г. По-пов болгаш өскө-даа хей улус төлөөлери боттарынын хүлээл-гелерин ак сеткилдиг күөспө-дөр, амылчы чонун хүндү-келди чаалап алган.

Улус төлөөлөр коллективтерин сонгутурун болганда, олар-нын аны көрүскөс иделгени кедээре боттап чорутуу. Кал-

лективтерин кижитинери-биле харылааны улам-на хамыла-дыр чугула. Ыңчалаш улус төлөөлери коллек-тивтеринге өтөттүг боту-ринун ужуру-да ол. Эртерин сонгудула сонгутурун улус төлөөлери амылчыны дуга-йында өтөттүг коллективтеринге кылдып, хойлу-дурч талазы-биле тайылдыр амыл-дарын чоруткан.

Совет суд чүгөс кезекче болгаш хамааты деректерин көөр эвес, профессионал амылдарын чорутуп турар. Профсоюзлаа кечеглерин чорутурун улус төлөөлери суд органдарына улуг дуу-рын көрүлгөн, амылчы чонун ортузунга хойлу-дурчмөр калдырылганын болгаш ки-жизилгич амылчы чорутуп келген. Танды районун Бай-Хаак сурунда музсыа школа-зынын директору Х. Дортеп, Шаган-Арыг хоорайда алге-ка эргелекчиси М. Власова, Тес-Хем районун кедээ амыл-агы эргелекчиси агроном Н. Балы-Сутр, Чадаан хо-орайда хуракан канторазынын эргелекчиси А. Березин.

Биз-Хем районун «Кызыл тараачы» колхозунуң кол-хозчуу В. Кузнецов болгаш өскө-даа улус төлөөлери чүгөс чөптүг шиптикчелер талазы-биле эвес, харын улус судунун ор-ганиза-профсоюзлаа амыл-чыны идекпейлг кирип ту-рарлар.

Амылдамчы туржугалыг улус төлөөлери өш-хүүзүнү судтарынын амылчына дуу-лакчып, коллективтерге көр-гөс деректерге кирип, суд-тарынын үндүргөн шиптикчиле-ринин күөспөдөин база ше-мделгеш шиптикчилерини хы-нап, совет судтун амылдам-чыларына дуузын чедирп турар. Бо чугула амылчын дөңдөин улам-на бедир со-

рула-биле сонгуда эртерин билек, улус төлөөлөрүнүн чө-вөөлөрүн чөрт-чөрт органи-застап тургузары суд органи-зациязын амылдамчыларынч оларын амылдамчыларынч база бир чугула со-рулгаам болур. Социалистик хойлуун бижылгаарына, корум-чүрчүм үрүр чорук-тары чалайлаанын, улус төлөөлөрүнүн амыл-чорутуу-ларын идекпейлгелеринге ол чөвөөлөр чөптүг текимче-ни улус судтарына көрү-лгөс. Коллективтер ботуру-лгун кижитинерин болгаш мурунда сонгаан улус төлөө-лини эки-билер болганда күрүңнөни, хей-ниитини эр-ге-ажыктарына беринген төлөптий мурункуда кижиле-рин улус төлөөлөрүнө сөптү турар.

СЭП-нин XXIII съездинин шиптикчилерин боттадыр-былаан. В. И. Ленинниң ту-руттугенинч бээр чус чыл болурунга бүгү совет улус-би-ле кады бистин республика-нын амылчы чонун белекчээр амылчы чорутуп, Совет Ты-ваның 25 чыл болур оюну күш-ажылын белекчээр-биле байырлап эртерин дээр амыл-ишти тайыншкыны амылдамчылар уеа улус төлөөлөрүнүн эөлчөгдиг төлөө-лекчи хуузааныңга сонгуда болуру турар. Улус төлөөлери-нин сонгудуу март 10-га чедир үргүлчүлөр. Чер-тер Советтеринин сонгуда, кам-панызынын белекчелери-биле чөртөлөштор, улус төлөө-лөрүн сонгудууны органи-застыг, бедик дөңдөлгө эрти-рин амыл-агы болгаш ал-бан черлеринин коллективте-ринин хүндүлүг хүлээлгеси болур.

Е. ШУСТ,
Тыва АССР-нин Дээди судунуң даргасынын ораалакчызы.

Сонгудала уткуштур

Ажылчы чоннарың сонгуда мурункуда хурадаларынч чер-терде эртип турарының дугайында мөтөөлөр бистин редакциямыс хээр үргү-чүлөшпөөн. Малчылар, ту-дугжулар, шахтерлар болгаш амылчылар, эгелээр, башкылар, чөвөөлөр — республика-нын бүгү чонун район, хоорай болгаш кааза, суур Советте-ринин депутаттарынын канди-даттарыга колхозчуларынч, амылчы амылчы, күш-ажылчы интеллигенттеринч төлөөлөкчилерин чатгыс эс-сеткилдиг депшип турарлар.

Кызыл хоорай Советинге сонгуда талазы-биле 165 ок-тубарының 85-инч талазы-биле депутаттарга канди-дат депшипкеш, 68-инч ту-дуг эргелекчигин амылдамчы-ры ук коллективте 1969 чыл-дан амылдамч келген Илья Ивановч Казанчисти хоорай Советинин депутаттыга канди-дат кылдыр адырар. «Тере-Хаз» колхозтун кол-хозчулары Кызыл хоорай Со-вөдиге боттарынын төлөөсүн кылдыр мыла тудуг брига-дазын бызаачымы Александр Комбуу депшипкеш. Оон бригадалар тургалга башкы-ларын мал кажаларын, кулу-тур амылдар тудугларын чорутуп, ам чаз чунар-ба-жырын, спорт залын тудуп турар.

Тес-Хем районун Самагал-дай кедээ Советинге сонгуда талазы-биле 25 сонгуда ок-тубарында депутаттарга кан-дидат депширер үргүлчүлөш-төөн. Самагалдайда ор-тукмак шлоланың профсоюзлаа кижизилгич болгаш ком-мунистеринин ийи хурадала-рын кижизилгич башкы Маны Екаторова Улаанай, башкы Екатерина Давыдова Чимди-гырны кедээ депутаттарына канди-дат кылдыр чатгыс уга депши-пен. Шуурма суурда мага-зинин сактыкчы Анастасия Антонова Корсенькованы анда сонгучулар кедээ Со-вөтке боттарынын төлөөсүн кылдыр адып, депутаттыг кан-дидатын депшипкеш.

Өвүр район Советинин де-путаттарына кандидаттар депшидигелер дозулган. Ам кедээ Советтер депутатта-рыга кандидаттар депшидиге-лери эгелээн. Халдагыны кедээ Советинин депутаттары-нын кандидаттарына Омук-Саяр Сура-Маалырына Куу-лар, Минчиняла Ажы-оолуна Балган болгаш Седжам Орусбаева Монгуш олар сонгуда мурункуда хурадала-рын депшипкештер.

Республиканың мурункуда амылчын Ильяны кедээ Со-вөдинин депутаттарына кан-дидаттар кылдыр «Тыва» кол-хозтун чолаачы Салчак Кара-оол, саанчы Мария Олушай, хойжу Николай Чимб, башкы Анчылаа Чаксынай болгаш оон-даа өскөдери сонгучулар ботта-рынын хурадаларында чан-гыс эс-сеткилдиг адып.

Ажылчы чоннар депутатта-рынын чер-тер Советтеринин депутаттарынын кандидаттарын депширер болгаш бүртүк-сир үргүлчүлөр турар. Ак-Довурак. (Телефон-би-ле). Ак-Довуракч хоорай Советинин депутаттыг кан-дидатын «Тыва» даг-дугу комбинатын директору Вик-тор Алексеевич Ухоту, ком-бинаттын арыглар фабрика-зынч машинист Достаамал Адыл-оолуна Куздарын ак-доурукчулар бир үн-биле депшипкеш.

Бүрткел эгелээн

Партия № 41 сонгуда ок-тубарың округ сонгуда ко-ммунисты Кызылдың № 2 шлолазынын башкылар бол-гаш амылдамчыларынч ийи хураалың протоколун чуга-лаңч көргөш, төүг болгаш география башкыны Мария Коталасева Ондарын амыл-чы чоннар депутаттарынын Кызыл хоорай Советинин де-путатын кандидатыга бү-түткөөн.

О. ОХМЧИК.

Чуруктарла: Култура ба-жынынын амылдамчыны-ның үзүндө Тандынын рай-куусом даргазы Ш. Куулар-нын лентаны өй кезер деп турар. Дарааында колхоз-тун маражы аныктары (со-лагай талаан) Нина Ойн, Таяа Баам болгаш баялст Сергей Навы-оол олар кон-церт белекчелинде.

Фотолары авторнуу.

Културунун чаз одаа ажымтыг

Каш хонук бурунугар Танды районда «Коммунализм хөрөл» артылган төвүгө байырлапч болушкун бо-лур дөңи колхозтун бүгү амыл-иштеринге дымчалы берген. Ол болушкунга киришп-паша, артылган өтөттүг ху-раалыга кирип дөң колхоз-чулар Кочетов суурга чыгып турда, кымыс туманга дуга-дыккан хой Танды сынынч кырында олуруп, кедээ дү-кен. Суурун чуртактамы-рында артылган тудуг-суу-рун сайырадырлаа улуг үлүгүн кырып келген шалы-ты тудугчулар база мында келгелер. Бо шактарда олар-нын амыл-иштин чон мага-дан, мактап турган. Оларын күжү, дөң-биле Тываның төөгүдө дайныч алдары-биле сурагжан Кочетов суу-ра чаз-таа тудугтар тутту-ган. Ыңчалаш бо кедээ чыл-сөөлүг хүннөргө ажыл-даа көргөн тудугта, ону кылган шалышкыларга тус-раакташкан. Тудугну Оон Көө-оолга баштаган тудугчу-лар чарба хире киж ийи катт Култура бажынын ту-дуп, бүгүн ажылдаа кири-гени өөрүчүг болушкун ол. Каасталга-шымалдык кедир-кен културанын чаз төвүгө чон-даа шуужуп кирип, Даштыкы талааның шөвөрүн көстүрүп бажының иштикти өрөөдери дөңгө, чыгыч, ты-рык-даа болуп, кийн буру-нун сонугураалыга хаара ту-дуккан. Аламык катта үш чөс кижилер азыдан аны-да, концерт белекчээр болгаш таңып ойнаар битежес ады-лар бар. Устук катта өрөө-дери колхозтун дуртур амылдамчыларынч амыл-даар өрөөдери кылдыр дөрп-дөр.

белекчээр. Буфет, касса, баш таарар черлер турар өрөө-дери колхозчулар эртер көр-дөр. Хураалдар аалче кирер ажыл чогулда херип каан ы-амл лента чанында хамык чон чыгып келип. Райкуус-ком даргазы эш Куулар чаз Култура бажынын амыл-ага кирип ажыл-ишчилерге байыр чедирп, чедиркини көрүп күзөм, амыл чакша-шкылар диймелер турда, лентаны олдур кезиккен. Чырык оңуң чаз сакчалдар аян ки-ришкен дөңгө аалды улус дөлдүр олуртуп. Аныа амыл-даада кирген тудугта тус-раактан хураалыгышты парт-ог Х. Аракчаа амылдамч, колхоз даргазы эш Влагиня-де мөс берген. Колхоз төвү-де машина-трактор мастер-скаяны, амылдамч ханды-рыга комбинатын, чунар-ба-

жынын болгаш улуг, биче хемчөөлүг мал кажаларын, чуртталга бажынынын тудуг-жулар амылдамч кийренин ол демдөөлгөс, бо Култура бажынын шалышкыны-биле тудуп дооскан тудугчуларга өртөктүг шаңгалдарын байыр-лаады-биле тыныскал. Ажылдамчыга кирип-била келген Тыва АССР-ин култура министери М. Комун-ку, кинофикация начальниги А. Аракчаа болгаш өскө-даа эштер колхозчуларга чаз-чаз чедиркинирер дүгөс, чүгө чугаалап, ол Култура ба-жыныга ажылдар чурук-тары, бажыны белекче бер-ген. Ук тудугту дүргөн амыл-дамч киярениге республика-нын култура министери, хандырылга болгаш сайтар-га эргелеп, кинофикация эр-геле-ли херек материалдар-биле хандырып, улуг дуузын

